

Таким чином, система вправ дає можливість сформувати навички та вміння в усіх видах мовленнєвої діяльності на матеріалі наукового стилю філологічного профілю.

Залежно від рівня підготовки студентів викладач може визначити вибір вправ, їх дозування і послідовність.

Факультативний розділ “Радимо познайомитися” може бути використаний на заняттях із найбільш підготовленими студентами.

Отже, науковий текст – центральна одиниця наукового стилю мовлення, яка характеризується особливими композиційними, жанровими, видовими та іншими ознаками. Завдання вищого навчального закладу – навчити студентів-філологів користуватися лексико-семантичною базою наукового стилю мовлення, вміти продукувати наукові тексти різних типів, а також (за потреби) робити їх комплексний аналіз.

Глибоке усвідомлення інформаційних явищ і вміння їх дослідити за допомогою неординарних методів неможливе без оволодіння науковим апаратом і логікою наукового процесу, без умінь аналізувати й прогнозувати його подальший розвиток. У теорії та практиці вищої освіти накопичено значний досвід, що є основою наукової підготовки майбутнього спеціаліста та передбачає формування узагальнень на високому рівні творчого мислення, загальної культури².

¹Симоненко Т. Основи наукового мовлення. – Черкаси, 2006. – С. 4;

²Там само. – С. 5.

О. В. Тріщук, канд. філол. наук

ОПОВІДЬ У ПЕРВИННОМУ ТА ВТОРИННОМУ ТЕКСТАХ NARRATION IN PRIMARY AND ABSTRACT TEXTS

У статті досліджуються формальні ознаки оповідного типу викладу в первинному науковому творі та їх відображення в тексті реферату.

In the article the formal signs of narrative type of exposition in primary scientific work and their reflection are probed in an abstract text.

Нашою метою є дослідження формальних ознак оповідного типу викладу в первинному творі та їх відображення в тексті реферату.

Актуальність теми зумовлена відсутністю наукових робіт, пов'язаних із типами викладу як стабільними структурними одиницями реферативного тексту, знання яких сприяє створенню чітких вимог стосовно його будови й покращенню стилістичних та синтаксичних характеристик.

Оповідний тип викладу як „інформаційно-узагальнене повідомлення про стан одного чи декількох суб'єктів у конкретній обстановці”¹ призначається для відтворення послідовного ряду подій або переходу предмета з одного стану в інший². Тому речення в ньому організуються структурою з відношеннями часового слідування між її елементами, призначеною для розкриття діалектики об'єкта повідомлення. При такому структурному зв'язку одне речення доповнює, розвиває друге, даючи початок третьому. У первинному науковому творі предметом оповіді виступають процеси, операції, хід і перебіг подій, дії механізму чи людини тощо. Відтворюючи їх у рефераті, виділяють такі аспекти змісту, як предмет (подія, явище, процес), його суть; час, місце дії та умови, в яких вона триває; результат, висновки. Формальними ознаками оповіді є передусім дієслова зі значенням дій, що в часі змінюють одна одну, та прислівники, часові додатки, назви дат – *спочатку, у даний час, потім, після, далі, на першому етапі, на другій стадії* тощо, семантичне значення яких тісно пов'язане з хронологічним викладом подій та поетапністю процесу.

У наукових першоджерелах із природничих наук даний тип викладу є найбільш поширеним способом точного відображення роботи машин, механізмів, перебігу різних процесів та дій, здійснюваних під час проведення лабораторних дослідів, експериментів. Наприклад:

При вивченні впливу МП на величину мікротвердості кремнію використовували дві групи зразків – неокинені (вихідні) та ті, що пройшли ВТО. Указані групи зразків поміщали в постійне МП, магнітна індукція якого $B=0,17$ Тл, а час витримки в МП складав 7 діб. Після завершення магнітної обробки (МО) зразки кремнію вилучалися з МП і на них проводилися дослідження залежності мікротвердості від часу дії навантаження на індентор. Для порівняння проводили аналогічні дослідження на тому ж типі зразків, але їх не піддавали МО. Після цього розраховували величину ефекту, спричиненого магнітним полем, або відносною твердістю та

*розглядали її залежність від часу мікроіндетування поверхні кремнію*³.

Наведений фрагмент, в якому йдеться про експериментальне дослідження впливу магнітного поля на величину мікротвердості кремнію, є відкритим рядом речень, „об’єднаних структурно-оформленим значенням послідовності дій у межах теми”⁴. Автор особно представив у вигляді окремого речення кожен його вузол – етап розвитку дії, передав динаміку смислового розвитку, зміну цих вузлів та відобразив зв’язки між ними, використавши при цьому акціональні дієслова у формі минулого часу (*використовували, поміщали, проводили, розраховували* тощо). Динамічність оповіді додатково виражається обставинами часу – *7 діб, після, після цього*, які взаємодіють з часовими формами дієслова. Як зазначає А. В. Бондарко, ці лексичні показники темпоральності „уточнюють, конкретизують, а іноді й зумовлюють час здійснення дії”⁵.

До оповідного виду викладу автори первинних творів звертаються передусім тоді, коли подають дані історичного характеру чи інформацію про події, що мали місце в історії розвитку науки. Зокрема, в численних оповідях, розміщених у статті О. Голованова „Будівництво Нової Печерської фортеці”, йдеться про причини, які змусили імператора Миколу I розпочати в Києві будівництво нової фортеці, Васильківського й Госпітального її укріплень, та про те, як саме воно тривало. Одна з цих оповідей присвячена періоду підготовчих робіт зі спорудження нової фортеці та початку будівництва Васильківського укріплення:

У 1830-1831 рр. у Києві були проведені значні роботи по підготовці до будівництва нової фортеці. Здійснено розбивку місцевості під споруди фортеці та її експланаду, побудовано інженерні цегляні заводи для забезпечення цеглою фортечних робіт. За короткий час було налагоджено й збільшено виробництво цегли із залученням до цього приватних заводів. Чимало було зроблено владними структурами міста по пошуку вільнонайманих майстрів для відправки на будівництво фортеці і забезпечення матеріально-технічними засобами. З багатьма підприємцями Києва та губернії було укладено угоди на постачання необхідних будівельних матеріалів та інструментів. Важливим кроком в реалізації плану укріплення Києва було посилення Печерської фортеці і Звіринецького укріплення. Внаслідок проведення цих заходів було підготовлено базу для початку робіт по спорудженню фортеці.

Нова фортеця була закладена 28 липня 1831 р. Споруджувати її почали з Васильківського укріплення. Фортеця будувалася в 1831-1855 рр. (а деякі споруди до 60-х рр.) зі славетної київської жовтої цегли, яка виготовлялася особливим шляхом, випалювалася і загартовувалася за спеціальною методикою для надання найбільшої міцності. Однак відчувалася нестача робочої сили. Частина робіт переклали на військові частини, штрафні роти й арештантів. Інженерний департамент навіть запропонував комендантам Бобруйської й Динабурзької фортець відправити до Києва своїх арештантів. А одного разу на фортечні роботи пригнали кілька сотень голодуючих селян з Чернігівщини⁶.

У цьому фрагменті кожне речення має модель оповідного повідомлення. Усі разом вони виражають послідовний розиток дії, тобто становлять суто оповідний тип мовлення, про що свідчать такі формальні маркери, як дієслова минулого часу (*проведені, здійснено, налагоджено, почали споруджувати, будувалася, пригнали* тощо), конкретна лексика (*фортеця, споруда, заводи, цегла*), обставини часу (*у 1830-1831 рр., за короткий час, 28 липня 1831 р., в 1831-1855 рр., до 60-х рр*), динамічність викладу, акцент на діях і те, що кожне його речення виступає новим вузлом. В індикативному рефераті, складеному на основі даного твору, дана та декілька інших розлогіх оповідей трансформувалися в одне речення-оповідь, яке коротко передає їх зміст:

Висвітлено передумови та історію будівництва в 1981-1992 рр. Нової Печерської фортеці, що включало спорудження Васильківського та Госпітального укріплень⁷.

Така усічена передача оповіді, коли абзац або декілька абзаців замінюються одним реченням чи навіть його фрагментом, є найбільш поширеною в зазначеному виді рефератів. Проте в інформативних рефератах оповідь зазвичай відтворюється дещо ширше. Візьмемо, наприклад, оповідний фрагмент першоджерела, що охоплює два абзаци:

Ще коли було пораховано лише 30% бюлетенів, стало зрозуміло, що перемогу здобула ВМРО-ДПМНС. Її лідер Нікола Груєвський заявив, що прагне якнайшвидше сформувати уряд та розпочати роботу. „Наша пріоритетна мета – вступ до Європейського Союзу. Ми сконцентруємо зусилля на політичній економічній ситуації, боротьбі з корупцією та криміналом і підвищенні рівня життя”, – зазначив він. У свою чергу, Владо Бучковський побажав переможцям

якнайшвидше сформувати кабінет і взятися до праці. „Перемогу здобула не та чи інша партія, а народ Македонії, який довів свою здатність зробити правильний вибір в умовах свободи”, – наголосив він.

Свого задоволення результатами виборів не приховували Євросоюз та ОБСЄ. Представники цих організацій заявили, що, попри наявність деяких порушень, голосування в Македонії було проведено відповідно до демократичних європейських стандартів⁸.

Для відтворення його найсуттєвіших моментів референт скористався двома реченнями одного абзацу, зберігши навіть використану в першоджерелі цитату із заяви Н. Груєвського:

Зазначено, що перемогу здобула ВМРО-ДПМНС. Її лідер Нікола Груєвський заявив, що прагне якнайшвидше сформувати уряд та розпочати роботу. „Наша пріоритетна мета – вступ до ЄС...”. Представники ЄС та ОБСЄ заявили, що, попри наявність деяких порушень, голосування в Македонії було проведено відповідно до демократичних європейських стандартів⁹.

Помітно, що виклад у рефераті дещо змінився, адже референт скоротив змістову частину повідомлення, максимально наповнивши смислом кожен вузол оповіді, що дозволило читачеві з декількох рядків тексту отримати велику кількість суттєвої інформації. Це в свою чергу вплинуло на відтворення формально-граматичних ознак оповіді. Зокрема, не передано обставину часу (*коли було пораховано*), вилучено авторський коментар (*свого задоволення не приховували*), який не є характерним для реферативного викладу, оскільки не дозволяє позбавитися від особистісних, суб'єктивних смислів. Решта ознак – вживання дієслів минулого часу докопаного виду, зміна часових планів, динаміка, наголос на подіях – залишилися незмінними.

Найбільш повно оповідь відтворюється в реферативному тексті тоді, коли вона передає суттєву інформацію, а першоджерело при цьому є невеликим за обсягом. Візьмемо, наприклад, оповідь первинного твору, обсяг якого складає лише чотири сторінки тексту:

У передвиборних перегонах-2006 взяли участь усі політичні партії, які функціонують у Македонії. У загальному підсумку це – шість виборчих блоків плюс понад 20 партій, що не захотіли блокуватися ні з ким. Усього за право на крісло в 120-місному парламенті Македонії (Sobranie) змагалися 2620 кандидатів.

Вибори в країні проводять за пропорційною системою, в один тур, без законодавчо встановленої явки виборців¹⁰.

Референт майже повністю відтворив оповідь, увівши при цьому маркер реферативності – *Відзначено, що:*

Відзначено, що вибори в Македонії проводилися за пропорційною системою в один тур, без законодавчо встановленої явки виборців. У передвиборних перегонах-2006 взяли участь усі політичні партії, які функціонують у Македонії. У загальному підсумку це – шість виборчих блоків та понад 20 партій, що не блокувалися¹¹.

Через це виклад набув більш чіткого та безстороннього характеру, зумовленого специфікою самого жанру вторинних документів та настановою на „передачу фактів, що відбулися в певний момент часу, без будь-якого втручання в оповідь”¹² з боку референта. Іноді буває достатньо „найменшого загального зауваження, найменшого не зовсім описового епітета, найскромнішого порівняння, найбільш невибагливого „може бути”, найбезобіднішого логічного членування”¹³, щоб референт порушив об’єктивність викладу, переключившись із реального відтворення подій на їх суб’єктивне висвітлення.

Детально передаються в реферативних текстах також дані про спостереження за результатами дослідів, наприклад:

Спочатку досліджували утворення ландоміцину E в динаміці поверхневого росту культури S. globisporus 3-1 на соєвому, кукурудзяному і пептонно-дріжджовому середовищах у чашках Петрі. Найбільші зони пригнічення росту тест-культури спостерігали навколо блоків газону культури продуцента, що виросла на кукурудзяному середовищі, децю менші – навколо блоків із соєвого середовища і найменші зони дала культура, яка виросла на пептинно-дріжджовому середовищі. Найбільший радіус зон пригнічення росту виявили на 48-й годині росту культури продуцента на всіх середовищах¹⁴.

З огляду на значне смислове значення результатів дослідів їх подано в рефераті доволі повно:

Досліджено продукування протипухлинного ангуциклінового антибіотика ландоміцину E в динаміці поверхневого і глибинного росту культури Streptomyces globisporus 3-1 на різних повноцінних середовищах. Показано, що найбільший вихід ландоміцину E спостерігали на кукурудзяному, децю менший – на соєвому і

найнищий – на нептинно-дріжджовому середовищах незалежно від способу вирощування¹⁵.

Проте референт змінив виклад на констативний, максимально сконцентрувавши увагу на предметі оповіді та на досягнутому результаті. Оскільки констативний характер висловлювання послабив часову послідовність у передачі результатів дослідження, виклад став більш статичним. Як вказівку на наявність розповіді в реферованій статті використано дієслова *досліджено* та *показано*.

Як показав аналіз, розлога оповідь у реферативному тексті будується за законами оповідного мовлення. Її структура може бути представлена декількома самостійними реченнями, поєднаними контактним лінійним зв'язком, які порівняно з реченнями – складниками фрагментів з усіченою передачею оповіді в стилістичному плані є більш різноманітними, оскільки зазвичай залежать від стилю автора першоджерела. Така структура вживається для „розкриття діалектики об'єкта, його динамічного відтворення”¹⁶. Однонаправленість руху передається в ній так, що дія, зображена в антецеденті, передує в часі дії, відтвореній в консеквенті. Основними засобами реалізації часового відношення тут виступають лексичні одиниці зі значенням часу і вказівки на порядок розгортання дії, співвіднесеність часових форм присудків, а також різні пласти дієслівної лексики зі значенням повідомлення про розвиток дій або станів предметів.

В оформленні найбільш уживаного в реферативному викладі усіченого оповідного фрагмента бере участь значно менша кількість лексем дієслів, що, як правило, входять до складу оповідних референтських конструкцій. Передусім – це дієслова-присудки *висвітлено/порушено (питання), розглянуто (проблеми), подано інформацію про, повідомляється про, визначено (внесок) тощо*, які свідчать про те, що в первинному творі інформацію викладено у формі оповіді, наприклад:

Висвітлюється видавнича діяльність товариства „Просвіта”, „Крайовий фонд”, Руського педагогічного товариства, а також спеціалізованого видавництва „Світ дитини”, які друкували книжки, шкільні підручники та журнали для дітей¹⁷.

Визначено внесок Демографічного інституту в розвиток демографічної статистики на прикладі виданих ним теоретичних праць, а саме: „Людність України”, „ Матеріали санітарної статистики України 1877-1914 рр. ”, „Индексы брачности. Этюд по

статистике населения” (1922), *„Смертність у Росії й на Україні”* (1928), *„Население киевской области”* (1925) тощо¹⁸.

Ключове слово *висвітлюється* позначає розкриття певної проблеми і вживається в рефераті (перший приклад) на позначення детального зображення процесу – *видавничої діяльності товариства „Просвіта”* – у тій хронологічній послідовності, як його подано в першоджерелі.

Словосполучення *визначено внесок* (другий приклад) є формальним відображенням перелічених у першоджерелі й наведених у рефераті теоретичних праць. У первинних наукових творах семантика дієслова *визначено* наближена до висновку, що притаманно роздумам, але в рефератах це ключове слово відображає, як правило, оповідь про об'єкт.

З метою відтворення в мінімальному реферативному контексті найбільш значимої релевантної інформації першоджерела широко використовуються семантичні трансформації, пов'язані зі структурними змінами, зокрема зміною порядку слідування частин, перетворенням декількох абзаців первинного твору в одне речення. Тоді в рефератах оповідний фрагмент нерідко поєднується з описовим (незалежно від того, розташований той поруч чи знаходиться на значній віддалі від нього), в результаті чого утворюється максимально стислий виклад, який має ознаки констатації, опису й оповіді водночас:

*Зазначено, що організовано первинне насінництво гібридів, занесених до Реєстру сортів рослин України, а саме: Одеського 122, Одеського 123, Одеського 149, Одеського Одеського 249, Одеського 504, Згода, а також гібрида з високим вмістом олеїнової кислоти Одор*¹⁹.

Опис відображається тут за допомогою конкретної лексики на позначення об'єкта викладу та його ознак – *первинне насінництво гібридів, гібрида з високим вмістом олеїнової кислоти Одор*, а оповідь – семантикою слів, що передають дію (*організовано, занесених*). Проте домінуючою в такому випадку є функція констатації, що передається конструкцією *зазначено, що*.

Отже, унаслідок того, що в реченнях із дієсловами на позначення оповіді, що вживаються в реферативному тексті, синтезовано просторовий юкстапозит і часову послідовність, висловлювання набувають вигляду констатацій, в яких логічний розвиток думки часто замінений логічною констатацією. Як результат, у них відсутня

динаміка, а факти подаються в результативному аспекті. Констатації-оповіді реалізуються в реферативних текстах з метою інформувати читача про те, які питання, в якому порядку та наскільки ґрунтовно висвітлюються в першоджерелі.

Найбільш повно оповідь відтворюється в реферативному тексті тоді, коли: а) він є інформативним, б) першоджерело має невеликий обсяг, в) суть теми складають історичні відомості. Якщо оповідь не несе значного навантаження в тексті першоджерела, то її або не відображають узагалі, або лише вказують на її наявність за допомогою референтської конструкції, що включає дієслова *повідомляється про, вивчено, досліджено, показано, розглянуто* тощо та назву об'єкта викладу. Зазвичай не переносять в реферат оповіді, які використовуються в первинному тексті для ілюстрування й доказу думки, що розвивається в формі роздуму.

Будучи рідко представленими в повному, розгорнутому вигляді, оповіді зазвичай входять на правах складової частини в текстові утворення, що мають характер констатацій. Самостійно оповідні фрагменти реалізуються лише в інформативних рефератах. Але й тут є своя специфіка, зумовлена тим, що початок оповіді, як правило, маркують констативні повідомлення з оповідними референтськими конструкціями. Крім цього, в таких текстових фрагментах перераховуються, як правило, основні, суттєві моменти процесу, що дає змогу вважати їх не оповідями, а повідомленнями. Адже отримати такий відомий і звичний вид викладу, яким є оповідь, можна лише шляхом включення несуттєвих процесуальних ознак, що не властиво реферативному підстилю, для якого визначальною є категорія економії з тенденцією до короткого змістового представлення ситуації.

Унаслідок основної комунікативної установки реферативних текстів на інформування та своєрідності виконуваних ними задач у науковій комунікації оповідь як традиційний мовленнєвий тип в первинному творі перетворюється на специфічний для реферативного викладу тип мовлення – констатацію, що орієнтує „читача на швидке сприймання висловленого”²⁰.

Оповідь в реферативному тексті здебільшого є нерозгорнутою, оскільки повідомляє про якісь дії чи стани без їх конкретизації і детальної хронологічної послідовності. Виражена зазвичай окремим реченням, вона постає у вигляді констатаційного повідомлення. Будучи використаною в мікротематичному контексті як фрагмент

речення, оповідь виконує, в основному, роль вступу до опису чи роздуму.

¹Сенкевич М. П. Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведений. – М., 1984. – С. 194; ²Стилистический энциклопедический словарь русского языка / Под ред. Кожиной М. Н. – М., 2003. – С. 288; ³Макара В. А., Стебленко Л. П., Кольченко Ю. Л. Науменко С. М., Патран О. А. Дослідження впливу магнітного поля на кристали методом тривалої твердості // Металлофізика и новейшие технологии. – 2005. – 27. – № 4. – С. 527-534, С. 530; ⁴Нечаева О.А. Функционально-смысловые типы речи: (описание, повествование, рассуждение). – Улан-Уде, 1974. – С. 228; ⁵Бондарко А. В. Грамматическая категория и контекст. – Л., 1971 – С. 43; ⁶Голованов О. Будівництво Нової Печерської фортеці // Київська старовина. – 2005. – № 2. – С. 87-107, С. 92; ⁷РЖ „Джерело”, Сер. 3, 2006. – № 2. – С. 27; ⁸Воронцова Н. Македонія: влада не втрималася // Народний депутат. – 2006. – № 8(20). – С. 61-63, С. 62-63; ⁹РЖ „Політика. Політичні науки”, 2006 – № 12. – С. 21; ¹⁰Воронцова Н. Зазнач. праця. – С. 61-63, С. 61; ¹¹РЖ „Політика. Політичні науки, 2006 – № 12. – С. 21; ² Бенвенист Э. Общая лингвистика: Пер. с франц. – М., 1974. – С. 271; ¹³Женетт Ж. Границы повествовательности // Женетт Ж. Работы по поэтике: Фигуры. В 2 т. – Т. 1. – М., 1998. – С. 283-299, С. 297; ¹⁴Мацелюх Б. П., Тимчик О. В., Мацелюх А. Б. Вплив умов вирощування *Streptomyces globisporus* 3-1 на продукування ландоміцину Е // Мікробіологічний журнал. – 2005. – 67. – № 4. – С. 44-54, С. 46; ¹⁵УРЖ „Джерело”, 2006. – Сер. 1. – № 5. – С. 120; ¹⁶Кожин А. Н. Функциональные типы русской речи: Учеб. пособие для филол. специальностей университетов. – М., 1982. – С. 195; ¹⁷УРЖ „Джерело”, 1999. – Сер. 3, № 3. – С. 126; ¹⁸УРЖ „Джерело”, 2000. – Сер. 3, № 3. – С. 107; ¹⁹РЖ „АПК України”, 2006. – № 2 (28). – С. 26; ²⁰Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. – К., 1982. – С. 128.

С.О. Прутько, асп.

МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ МАКСИМОМА РИЛЬСЬКОГО ФРАНЦУЗЬКОЇ ПЕЙЗАЖНОЇ ЛІРИКИ (НА ПРИКЛАДІ ВІРША ПОЛЯ ВЕРЛЕНА “ЩАСЛИВА ГОДИНА”)

У статті досліджується й аналізується творчий підхід до перекладу Максима Рильського. Висвітлюється його особливий стиль та майстерність перекладу французької пейзажної лірики.